

En inledning till idrottens etik och filosofi

Den franske författaren och 1957 års nobelpristagare i litteratur, Albert Camus, hävdade en gång att allt han lärt om etik hade han lärt från idrotten.¹ (Camus lär för övrigt ha varit en utmärkt fotbollsspelare i sin ungdom).

Camus slagfärdiga och kategoriska uttalande brukar ofta citeras i idrottsfilosofiska sammanhang. Man kan tänka sig fler skäl till det. Ett sådant är att man genom att hänvisa till en erkänt ”stor” författare, filosof och ”kulturpersonlighet” skapar en kulturell och intellektuell legitimitet åt filosoferandet och teoretiserandet kring idrott – och *idrott är kultur*. Men kanske finns det ändå bättre möjliga förklaringar? Citatet, kan man hävda, kan också ses som ett uttryck för att man ofta anser att idrott är ett etiskt och moraliskt betydelsefullt danande av medborgarna. Karaktärsdanandet i denna bemärkelse begränsas inte endast till idrottens rum och arenor, utan omfattar också relationer utanför idrotten. Idrott och sport är på så vis inte frikopplad samhället i övrigt. Tvärtom kan man tänka sig att idrottsvärlden och idrottskulturen påverkar oss i en omfattning som inget annat kulturfenomen. Och på så sätt kan man säga att idrott inte går att skilja från politiken och de ideologier som finns i samhället. Här följer nu några berömda exempel på det.

Idrott är politik. Den första televiserade olympiaden var sommarspelen 1936 i Berlin. OS -36 blev samtidigt en uppvisning i politisk propaganda. Adolf Hitler såg helt enkelt spelen som ett utmärkt tillfälle för att propagera för den nazistiska ideologin. OS -36 är kanske det mest uppenbara exemplet på hur idrott och politik är tätt sammanvävda storheter. Genom åren har det tillkommit en lång rad – mindre iögonfallande och uppenbara – exempel. Emellanåt har det hänt att idrottsevenemang kommit att stoppas – eller att det gjorts försök att stoppa dem – just på politiska

grunder. Ett i Sverige välbekant exempel utspelade sig 1975, när Sverige skulle möta Chile i tennisens Davis Cup, en match som skulle spelas i Båstad. Mötet mellan länderna väckte snart starka protester, framför allt från den politiska vänstern. Två år tidigare hade det genomförts en våldsam militärkupp i Chile. Den demokratiskt valda och socialistiska presidenten Salvador Allende hade störtats och mördats av Augusto Pinochets militärer. Inför tennismatchen i Båstad engagerade sig tusentals människor för att stoppa matchen, som man menade skulle legitimera den chilenska militärjuntan. Protesterna ackompanjerades av en låt av Mikael Wiehe och hans band Hoola Bandoola Band: "Stoppa matchen". I en av verserna sjunger de: "Dom Båstadbor som hotar/med batonger och gevär/vill bara skydda dom profiter/som turismen innebär/Precis som generalerna/har dom ekonomiska motiv/Och se'n säger dom/att sport inte hör ihop med politik".²

Sommarolympiaden 1936 och Davis Cup-matchen i tennis 1975 är bara två exempel på hur man enkelt kan se att idrott och politik faktiskt hör ihop. Det finns betydligt fler exempel. Man kan notera att politik kan bedrivas på olika sätt i idrottssammanhang. Det bedrivs politik på läktare, i idrottens styrelserum, bland mediernas konstruktioner av motsättningar mellan såväl lag som nationer. Till detta kan man enkelt konstatera att såväl politiska som kommersiella produkter ofta marknadsförs genom idrott. Politiska ledare och företag vill gärna associeras till idrott, åtminstone så länge som de tror att det är till deras fördel. Idrotten blir inte heller mindre intressant för politiker och företagare av att det mediala intresset ofta är omfattande. De största globala evenemangen i världen är numera sommar-OS och fotbolls-VM. Men den "politiska idrotten" kan också ges andra intryck. Till exempel: bara det att idrott finns på skolschemat är ett uttryck för en politisk och ideologisk hållning.

Handlar då dessa exempel om en exploatering av idrotten? Det är inte säkert. Som en röd tråd genom denna bok kommer jag att försöka visa hur idrotten och idrottskulturen är en integrerad del av politiken och kommersialismen. Idrottskulturen jag här talar om rymmer etiska riktlinjer och moraliska ideal för hur vi bör bete oss gentemot varandra. Dessa riktlinjer och ideal är givetvis inte statiska. Inte heller föreställningarna om vad idrott är eller bör vara är statiska, utan kan mycket väl förändras över tid. Mot den bakgrunden är det rimligt att beskriva idrott som en pågående process, där normer och värderingar är sammanvävda med den kulturella miljö där idrotten är planterad och växer. Detta innebär också att idrott äger filosofisk relevans.

Idrott är filosofi. Idrott är alltså filosofiskt intressant. Man kan samtidigt lägga flera filosofiska aspekter på idrott som ett kulturfenomen. En filosofisk analys av idrott och sport innebär oftast att man analyserar värde-

ringar, attityder, normer och ideal som antingen finns inom idrotten eller på något sätt är knutna till idrottslig verksamhet. Denna bok kommer inte att utgöra något undantag. Detta inledande kapitel är att betrakta som en introduktion för ett mer fördjupat resonemang kring idrottens etik och filosofi. Jag kommer här att motivera urvalet jag har gjort och lägga en grund för kommande diskussioner.

Vad är idrottsfilosofi och idrottsetik?

Idrott som fält är inte okänt i filosofihistorien. Redan Platon skriver i *Staten* om hur han anser att unga kvinnor och män bör fostras i ”gymnastik”; han gör det i enlighet med den kända devisen ”en skön själ i en sund kropp”. Den Platonska idrottsfilosofin påminner så till vida starkt om sentida idrottsideologier. Men Platon är också kontroversiell. Som exempel på det gör han en jämförelse mellan krigare och atleter. ”Gymnastik”, hävdar han, passar speciellt bra för just ”krigare”.³ Platons idrottsfilosofi stannar, så att säga, inte vid grindarna till idrottsarenorna, utan överskrider dem. Idrott har alltså en roll att spela för hela samhället, dels som en moralisk fostran och dels som instrument i händelse av krig. De militaristiska ideal som finns i den antika idrottstanken lever i högsta grad kvar. Platon spelar med andra ord en betydande roll om man betraktar idrotten filosofihistoriskt.

Idrott är alltså inget främmande ”ämne” för filosofer. Ändå tillhör det sällsyntheterna att tränade filosofer ägnat sig åt idrott specifikt. Mer vanligt är att de använt sig av idrotten för att klargöra filosofiska teorier, framför allt i användandet av idrottsmetaforer. Utan att fördjupa mig i detta, så kan det ändå vara en idé att ge några exempel på hur idrottsmetaforer använts.

Friedrich Nietzsche använder spelmetaforen som ett exempel på den poänglösa, irrationella lyckan som han inte ville rekommendera någon. Lek och spel är, utifrån en nietzscheansk rekommendation, något man inte bör eftersträva om man önskar ha en fördjupad mening i sitt liv. Även andra filosofer har använt idrotten i sina filosofiska utläggningar. Jean-Paul Sartre skiljer mellan ”att vara”, ”att göra” och ”att ha” med hjälp av erfarenheter från skidåkningen. Ludwig Wittgenstein använder metaforen ”språkspel” som modell för sin förståelse av språket. Martin Heidegger, Michel Foucault och Jacques Derrida inkluderar på olika sätt metaforer knutna till idrott i sina teorier, men i deras fall mer specifikt till barns lekar.⁴ Och Robert Nozick levererar försvarsargument för sina nyliberala teorier bland annat med hjälp av exempel från idrottens värld.⁵ Den här

listan skulle kunna göras längre. Det är emellertid en sak att använda idrottsmetaforer för att illustrera en ”utomidrottslig” tanke, och en annan sak att filosofiskt analysera idrottsfenomenet som sådant.

Inom den akademiska filosofin har idrott länge varit styvmoderligt behandlad, såväl i Sverige som internationellt. Men idrottsfilosofi finns, och har existerat som ett fält inom filosofin ända sedan den 28 december 1972 när The Philosophic Society for the Study of Sport grundades. Sedan 1974 har föreningen årligen gett ut tidskriften *The Journal of Philosophy of Sport*. Alltsedan 1978 finns en idrottsfilosofisk förening också i Japan, och under 1970-talet bildades en tysk motsvarighet. Sedan 2002 finns även British Philosophy of Sport Association (BPSA). I samband med den föreningens fjärde årliga konferens 2007 sjöattes tidskriften *Sport, Ethics and Philosophy*.⁶

Dessa exempel ger med andra ord vid handen att idrottsfilosofi, som ett filosofiskt fält, är växande. I Sverige har den idrottsfilosofiska diskussionen begränsats till en serie debattartiklar i facktidskriften *Filosofisk tidskrift*⁷ och sporadiska artiklar i andra tidskrifter och tidningar. Detta innebär inte att det inte skulle behövas en filosofisk diskussion kring idrottens roll i samhället.

Konferenser kring idrottsfilosofi anordnas numera årligen världen över, och det pågår en växande produktion av artiklar och böcker kring idrottsfilosofiska och idrottsetiska dilemman.

Men vad är egentligen idrottsfilosofi? Somliga menar att det egentligen inte finns. Filosofen Graham McFee tillhör dem. Han menar att det, egentligen, inte finns någon relevant skillnad mellan idrottsfilosofi och annan filosofi. Skillnaden ligger endast i att de filosofiska teorierna tillämpas på idrott och inte på något annat.⁸ Inte desto mindre finns det något som kallas idrottsfilosofi. Också det kan betyda flera saker. Det finns olika filosofiska traditioner. Tyngdpunkten i denna bok kommer dock att vara de etiska och moralfilosofiska frågorna kopplade till idrotten. På så vis kan det finnas anledning att skilja mellan idrottsfilosofi och idrottsetik. Filosofen Mike McNamee har skrivit belysande artiklar om denna skillnad.⁹ Så låt oss börja med det.

Idrottsfilosofi

Idrottsfilosofi handlar främst om att filosofiskt analysera de begrepp, idéer och nyckelfrågor som man inom idrottsvärlden dagligen möter. På ett mycket allmänt plan kan det handla om att inringa det som emellanåt refereras till som ”idrottens natur”. Med hjälp av filosofiska verktyg kan man anlägga perspektiv på idrotten, som andra forskningsfält inte med

självklarhet bidrar till. Den filosofiska praktiken är dessutom krävande, inte minst metodologiskt. Den filosofiska hållningen vilar först och främst på självkritik av den egna intellektuella aktiviteten. Detta innebär bland annat att filosofer ständigt bör utmana sina egna föreställningar och handlingsvägledande principer. Denna hållning kan sedan tillämpas på en rad områden inom idrotten. De teoretiska positionerna kan se olika ut, och på samma sätt kan utgångspunkterna göra det. Här är några exempel på idrottsfilosofiska frågeställningar. Jag följer, alltså, McNamees redogörelse.

- *Estetik*: Är idrott en konst? Är idrottsevenemang att likna vid konstverk? Är det möjligt att objektivt värdera idrottspraktiker estetiskt?
- *Epistemologi*: Kan kinestetisk (kroppslig) medvetenhet betraktas som kunskap?
- *Etik*: Utvecklar idrott med nödvändighet en god karaktär? Vad är det vi kommer överens om när vi spelar ett spel?
- *Logik*: Skiljer sig idrott från andra logiker genom sin egen natur?
- *Metafysik*: Är människor av naturen spelande djur?
- *Pedagogik*: Kan vi träna människor moraliskt genom idrott?
- *Rättsfilosofi*: Kan barn ge sitt samtycke till att engageras i elit-idrottsträning? Underkastas reglerna praktiken?
- *Medvetandefilosofi*: Är mental träning bara en form av föreställningar? Är idrottspersoner endast att betrakta som ett slags maskiner?
- *Regelfilosofi*: Hur förhåller sig regulativa regler till konstitutiva regler?
- *Vetenskapsfilosofi*: Finns det endast en metod för alla typer av vetenskaper? Varför undviker idrottspsykologer den freudianska traditionen?
- *Socialfilosofi och politisk filosofi*: Existerar det överhuvudtaget ett "rent" idrottsbegrepp i en given social och politisk tid och miljö? Är idrottstävlingar med nödvändighet en del av det kapitalistiska systemet? Korrupperar (alltid) idrottsinstitutioner "det rena spelet"?

Om jag nu lämnar dessa exempel på filosofiska frågeställningar, och i stället går över till metoden som sådan, så kan man enkelt konstatera att det finns flera olika filosofiska traditioner. Den tradition som kommit att dominera den engelskspråkiga världen och även Skandinavien är den så kallade analytiska filosofin.

Inom den analytiska filosofin ligger tyngdpunkten vid att undersöka begrepp, som en källa till kunskap. Vad menar vi, till exempel, när vi talar om begreppet "idrott"? Finns det någon rimlig definition av begreppet? En fördjupad förståelse vad vi menar kan bli en källa till en fördjupad kunskap om fenomenet idrott.

Även om man vanligtvis brukar hänvisa till 1600-talsfilosofen John Locke som grundare för denna tradition, så var det en metod som användes redan hos Platon och Aristoteles, då dessa filosofer ägnade stor möda åt att göra distinktioner för att på så vis skapa klarhet i de filosofiska problem som man ägnade sig åt. Numera, hävdar emellertid McNamee, finns det flera filosofer som talar om att vi befinner oss i en period av "post-analytisk" filosofi. Det är dock inte helt klart vad detta betyder. Kanske är det tillräckligt att sträcka sig till att det handlar om att vi befinner oss i en tid av intellektuell utveckling, något som mycket väl kan avspeglas också i idrottsfilosofin. Kanske handlar det endast om att olika metoder i allt högre utsträckning bryts mot varandra, i betydelsen att det kommit att bli allt mindre viktigt att förhålla sig "neutral" när det kommer till begreppsanalys, vilket (hittills) utgjort en central del av den analytiska filosofin.

Sammanfattningsvis brukar man samla den analytiska filosofin i några punkter:

- En skepsis till metafysiska systemkonstruktioner som det finns mycket av i den klassiska filosofin.
- En uppfattning att traditionella filosofiska problem endast kan (upp)lösas genom att först klargöra betydelsen som ingår i problemformuleringarna.
- Är inte systematisk när det gäller problem som går utöver dess metod.
- Kännetecknas av att ha en grundhållning baserad på empiri, det vill säga på erfarenheter.¹⁰

Idrottsfilosofiskt har man under de senaste decennierna främst ägnat sig åt idrottsetiska frågor, åtminstone är det på det viset idrottsfilosofin kommit att utvecklas.¹¹ Men vad menar man med etisk teori? Också här tar jag utgångspunkt i en redogörelse av Mike McNamee.¹²

Idrottsetik

Idrottsetiken har, som sagt, kommit att växa rejält under de senaste decennierna. Ibland talar man om idrottsetik och ibland om idrottsmoral. Finns det någon grundläggande skillnad mellan dessa båda begrepp? För

att kunna få kunskap om det måste man först veta något om skillnaden mellan etik och moral. Till vardags används ofta dessa begrepp som varandras synonymer. Men det finns skillnader. Flera filosofer, skriver McNamee, har kommit fram till att begreppet moral främst handlar om att försöka universalisera vissa riktlinjer för hur man bör handla. Etik, däremot, begränsar sig till att handla om samhällskonventioner och regler. Dessa konventioner och regler behöver naturligtvis inte alltid uppfattas som moraliska. Moral är i detta avseende mer krävande. I modern filosofi har "etik" främst använts som studieobjekt för att systematiskt studera moral. Med andra ord finns det en distinktion mellan att å ena sidan konstruera regler, riktlinjer och principer för hur man bör leva ("moral") och å andra sidan att systematiskt reflektera över dem ("etik"). Inom gruppen etik finns det sedan en rad teorier som kommit att utvecklas; exempelvis kontraktsteori, emotivism, intuitionism och rättighetsteori.

Etiska teorier kan i sin tur samlas under begreppen "deskriptiv etik" och "normativ etik". Distinktionen kan bäst beskrivas som att deskriptiv etik är beskrivande medan den normativa etiken föreskriver en viss moralisk hållning. Individens eller samhällets etiska hållning kan ådagaläggas med hjälp av de metoder man använder inom samhällsvetenskaperna; det kan handla om observationer, intervjuer, enkäter och så vidare. Däremot säger inte dessa undersökningar mycket om hur man *bör* handla i en given situation.

Det framstår som ganska naturligt att idrott ständigt är en fråga om etiska och/eller moraliska överväganden. Det kan handla om "huliganism", om ojämställdheten mellan kvinnor och män, om doping, fusk, sexuella trakasserier, homofobi, rasism, sexism, artförtryck, barnmisshandel, exploatering, etcetera. Dessa saker kan upptäckas med hjälp av samhällsvetenskapliga forskning.

Inom ramen för moralfilosofiska studier stannar man inte vid att konstatera att dessa saker förekommer. För att fördjupa förståelsen av de fenomen jag just nämnt, kan det krävas kompletterande verktyg, till exempel analyser av centrala begrepp som plikt, rättigheter, skada, smärta, njutning och löften inom ramen för teoretiska perspektiv såsom deontologi, utilitarism, dygdetik, och så vidare.

Varje del av dessa filosofiska traditioner har som mål att systematisera tänkandet kring vad som är gott och hur man bör leva. Vanligtvis brukar man ställa deontologisk etik mot teleologisk etik. Jag tänkte nu kort beskriva dessa båda inriktningar:

Deontologisk etik: (av grekiskans *deon*, det nödvändiga, plikt och *logos*, lära) pliktlära. Den deontologiska etiken säger oss hur vi bör eller ska handla i ett visst läge, oavsett konsekvenserna av våra handlingar. Om det exempelvis finns en etik som säger att vi aldrig ska ljuga, under några

omständigheter, så gäller den principen också under alla omständigheter – det vill säga även under de omständigheter då en lögn skulle kunna få ”bättre” konsekvenser. Till gruppen deontologiska etiker räknas bland andra filosofen Immanuel Kant och ”kantianska” filosofer.

Teleologisk etik: (av grekiskans *telos*, mål, ändamål, slut), ändamålsetik. Den teleologiska etiken föreskriver att man bör se till konsekvenserna av ett visst handlande. Till denna grupp räknas exempelvis utilitarister. Utilitarism (av latinets *utilitas*, nytta) är en etisk teori som sätter nyttan/lyckan i centrum för hur man bör handla. Emellanåt kallas utilitarismen därför också för en lyckomoral eller nyttomoral. Filosofen Jeremy Bentham, en av de första utilitaristerna, formulerade under 1800-talet den princip som kommit att bli den utilitaristiska grundprincipen (eller nyttoprincipen): ”Största möjliga lycka för det största möjliga antalet människor.”

Utifrån denna, tämligen grovt, skisserade distinktion finns sedan en rad förgreningar.

Hur skulle då en tillämpning av dessa båda teorier på idrotten kunna se ut? Ett sätt att beskriva skillnaden är att utgå från det tämligen vanliga idrottsfenomenet fusk. Fusk är fel, anser de flesta av oss. Det ligger liksom i själva begreppets natur att det är felaktigt. Men är det därför alltid moraliskt otillbörligt att fuska? Utifrån den deontologiska etiken skulle svaret bli ja. Men låt oss nu ytterligare specificera denna hållning.

Immanuel Kant, exempelvis, talar om det han kallar det *kategoriska imperativet*. Det säger oss följande: ”Handla endast efter den maxim om vilken du samtidigt kan vilja att den upphöjdes till allmän lag!”¹³ Med maxim menar Kant de avsikter som ligger bakom våra handlingar. Om en idrottare avsiktligt ägnar sig åt att skaffa sig orättmätiga fördelar gentemot sina medtävlare, det vill säga det som konstituerar fusk, så betyder det att idrottaren har en önskan om att upphöja detta till allmän lag. Men finns det något intresse av att upphöja denna ”maxim” till allmän lag? Det är nog svårt att se. För det skulle innebära att man inte längre hade haft en fördel, om nu alla följde principen om att fuska. Dessutom, skulle kanske någon argumentera, vore det dåligt för idrottens legitimitet överlag. Anta att alla ägnar sig åt fusk, och anta att fusk är någonting som just är upphöjt till allmän lag. Skulle man mot den bakgrunden alls kunna tala om rättvisa tävlingar? Skulle idrottstävlingar överhuvudtaget vara intressanta längre? Kanske inte. Å andra sidan hade begreppet fusk, mot den bakgrunden, förlorat hela sin innebörd.

Men vad är fusk i denna bemärkelse? Och finns det verkligen inte omständigheter som gör att ”fusk” faktiskt kan rättfärdigas på moralisk grund? Anta exempelvis att det vi kallar fusk skulle göra en tävling mer rättvis? Anta att man skulle maximera lyckan hos en befolkning om en fotbollsspelare gör mål med handen eller filmar sig till en straffspark som

i sin tur leder till seger. Och anta att det lag som åstadkommer detta är ett lag som representerar, säg, en nation som i alla tider varit hårt utsatta av sin omvärld. Skulle då inte "fusket", i denna givna omständighet, faktiskt kunna rättfärdigas moraliskt? Det är en utilitaristisk slutsats som skulle kunna dras.

Med detta exempel vill jag endast rikta uppmärksamhet på att filosofiska teorier spelar en roll också i en idrottskontext. Och inga filosofiska frågor är enkla. Fuskproblematiken är bara ett exempel. Det finns många fler. Är idrott överhuvudtaget moraliskt försvarbart? Om detta kan man givetvis resonera länge.

Hur som helst.

Enligt den officiella idrottsetiken, så som den är formulerad av mäktiga organisationer som Internationella Olympiska Kommittén (IOK) och Riksidrottsförbundet (RF), för att bara ta två exempel, är dopning alltid fel. Fel är det också att fuska. Och visst är idrott moraliskt försvarbart. Så ser den officiella hållningen ut.

Men vilka normer och (moraliska) värderingar ligger bakom dessa positioner? Är de hållbara? Eller finns det motargument som hypotetiskt skulle kunna bryta ner den officiella idrottsetiken, så som vi känner den? Kring dessa och många andra frågor kommer jag att resonera i denna bok.

Förhoppningsvis kommer det att framgå att filosofin äger sin relevans också kopplat till den idrottsliga praktiken.

Vilka huvudfrågor är det då idrottsetiken vanligtvis brottas med? I introduktionen till antologin *Ethics in Sport* redogör redaktörerna och filosoferna William Morgan, Klaus Meier och Angela Schneider för tre centrala frågor som på ett bra sätt sammanfattar själva kärnan i de idrotts-etiska frågeställningarna:

- Hur bör människor behandla varandra, och i förekommande fall djur, inom idrotten?
- Hur bör man uppföra sig, individuellt och kollektivt, i försöken att uppnå atletisk förträfflighet?
- Hur bör idrott och sport moraliskt värderas utifrån ett större samhällsperspektiv, exempelvis när det gäller bidrag till det allmänna bästa?¹⁴

Det antologins redaktörer lägger tyngdpunkt vid här är idrottsetiken. Men som tidigare antytts rymmer idrottsfilosofin mer än de etiska aspekterna. Tyngdpunkten för denna bok kommer emellertid att ligga på de etiska frågorna. Men för att kunna dra några etiska slutsatser av idrotten,

kan det vara lämpligt att först försöka definiera vad idrott och sport är för något.

Vad är idrott och sport?

Det är inte helt enkelt att göra en begreppsanalys av begreppen idrott och sport. Ändå tror jag vi har en ganska tydlig bild av vad för slags kulturfenomen de är. Fotboll är en idrott (och sport), skulle nog de flesta av oss säga. Men är schack en sport eller ”endast” ett spel? Är arkitektur en sport? Vad utmärker en sport? Och vad skiljer en idrott från en sport?

För att kunna veta säkert behövs avgränsningar och definitioner. Dessa behöver emellertid inte vara definitiva för all evighet, utan kan mycket väl ändra karaktär beroende på tidsepok och kultur. Dessutom: alla idrotter är inte spel och alla spel är inte idrotter, skriver filosofen Jim Parry i en artikel.¹⁵ Som exempel på skillnaden nämner han friidrott, som är idrott, och schack, som är ett spel.¹⁶ Men skulle man därför kunna definiera schack som en sport *och* ett spel? Det står utom allt tvivel att frågan faller tillbaka på hur man definierar såväl idrott som sport och spel. Många kanske till och med skulle säga att frågan är ointressant. Men om vi för en stund ändå utgår från premissen att frågan är intressant och relevant (i någon mening), så kan det finnas skäl att också undersöka hur distinktionen mellan idrott och sport ser ut. Finns det överhuvudtaget någon relevant skillnad, eller är det tvärtom på det viset att man hamnar i samma problem som med distinktionen mellan begreppen etik och moral: nämligen att man inte alltid ser anledning att skilja begreppen åt.

Enligt ordboksdefinitionen är *sport* ett samlingsbegrepp för vitt skilda aktiviteter eller praktiker som innehåller tävlingsmoment av något slag. En sport behöver emellertid inte med nödvändighet vara en idrott. Men för att komma till den slutsatsen måste man veta vad idrott är. *Idrott* definieras vanligtvis som en underkategori till sportbegreppet. Idrott, heter det enligt ordboksdefinitionen, begränsas till fysiska kroppsövningar, antingen dessa praktiseras i syfte att tävla med andra eller sig själv; men det kan även vara ett medel för rekreation och/eller motion.

Frågan är i vilken mån distinktionen är intressant, och under vilka omständigheter den skulle kunna vara relevant. Självklart förekommer det även överlappningar mellan begreppen. Vilket begrepp man sedan använder kanske också beror på vilken idrottskultur man befinner sig i. Det är, helt enkelt, inte alltid helt lätt att dra en gräns mellan begreppen. När övergår exempelvis en idrott till att bli en sport, och tvärtom? Hur mycket av ”kroppsövning” ska krävas för att en sport ska bli en idrott? Ta bara

som exempel de nyaste sporterna: datorsporter som till exempel counterstrike. Counterstrike är ett strategispel, som mycket väl kan ses som en sport. Det finns professionella ligor och stora tävlingar, men sporten utövas framför datorer. Vem som helst kan se att det finns en skillnad mellan datoratleterna och exempelvis en friidrottare eller simmare. Jämfört med friidrottare och simmare krävs mycket lite av ”kroppsövning” för att bli en skicklig datoratlet. Men någon form av kroppsövelser krävs för att överhuvudtaget kunna spela counterstrike.

Nya tider och med dem nya sporter kan mycket väl förändra vår syn på vad idrott och sport är för något egentligen. I själva verket finns den problematiken redan. Skulle man kunna se kulturyttringar som musik och poesi som sporter? Eller balett? Jag gissar att de flesta skulle svara nej. Samtidigt vet vi att det återkommande förekommer tävlingar i musik (till exempel Eurovision Song Contest) och poesi (poetry slam) och i dans. Emellanåt förekommer det världsmästerskap i poesi, där olika nationer ställer upp med poesilandslag. Dessa tävlingar kan man sällan läsa om på tidningarnas sportsidor, däremot – på sin höjd – på samma tidningars kultur- och nöjessidor. Ur detta perspektiv framstår dans som en speciell gren i idrotts- och kulturvärlden. Danssporten är en etablerad sport, och Danssportförbundet är ett av RF:s specialförbund. Knappast någon i idrottsetablissemangen skulle ifrågasätta danssporten som en sport. Men varför kalla dans för en sport och inte en idrott? Dans är inte bara tekniskt krävande, utan dessutom fysiskt krävande. Hur som helst är dans även en konstform. Men så är litteratur, måleri, arkitektur, skulptur och musik också. Och mellan sommarolympiaderna 1912 i Stockholm och 1948 i London fanns minst fem ”kulturgrenar” på det olympiska programmet

En omdiskuterad ”sport” i detta avseende är, som tidigare nämnt, schack. Enligt den officiella ”idrottsvärlden”, alltså den västerländska värld som definierat vad den officiella idrotten är, betraktas inte schack som en sport utan som ett spel. Därmed inte sagt att schack definieras på samma sätt över hela världen. I Kuba, exempelvis, ses schack som en sport.

Hur man definierar idrott och sport kan alltså skilja sig åt beroende på idrottskultur. Så varför överhuvudtaget försöka skapa distinktioner när de i slutändan riskerar att sönderfalla?

Inom modern idrott är – förvisso – distinktioner och kategoriseringar av stor vikt. Detta gäller inte minst inom *tävlingsidrotten*. Beakta bara följande katalog: elitidrott, breddidrott, motionsidrott, senioridrott, barn- och ungdomsidrott, amatöridrott, professionell idrott, handikappidrott, dam- och herridrott, organiserad idrott, spontanidrott, äventyrsidrott, etcetera, etcetera. Listan skulle säkert kunna göras längre. I flera av dessa exempel finns såväl leken som tävlingen inbakad, däremot kan tyngdpunkten skilja sig åt beroende på kategori. Tävlingsmomentet är mer be-

tydelsefullt inom elitidrotten än inom motionsidrotten, av lätt insedda skäl. Elitidrottare har vanligtvis andra incitament för sitt tävlande, jämfört med motionären. Men i båda fallen spelar tävlingsmomentet en roll, även om tävlingens betydelse kan vara olika. Men hur ska man bedöma idrotter där utgången inte är oviss, och där tävlingsmomentet i praktiken inte finns, men där de fysiska kraven är högt ställda? Ett skolexempel på ett sådant idrottsfenomen är wrestling. Ska wrestling ses som en idrott eller sport? Eller är den endast en del av underhållningsindustrin utsträckt till sitt yttersta; kanske en skrattspegel placerad framför den traditionella (olympiska) idrotten? Det är tydligt att wrestling är ett skådespel som till viss del härmar den traditionella tävlingsidrotten. Men matcherna är uppgjorda i förväg. Atleterna bär inte sina "riktiga" namn utan spelar karaktärer. Men industrin kring wrestling är stor och inkomstbringande. Men är det "riktig" idrott? En "idrottsfundamentalist" skulle sannolikt svara ett rungande nej. Wrestling uppfyller inte kriteriet att utgången av en tävling ska vara oviss. Men sett till praktiken är wrestling mer likt "riktig" idrott än poesitävlingar eller datorspel.

Uppgjorda matcher saknar ett viktigt element inom tävlingsidrotten, nämligen "*the sweet tension of uncertainty of outcome*" (ett uttryck som först formulerades av filosofen Warren Fraleigh).¹⁷ Det tillhör "spelet" och sporten att inte veta hur en tävling ska sluta, och i detta skiljer sig idrott från teater. Tävlingsidrott är inte teater. Inom idrotten är det inte tänkt att det ska finnas ett färdigt manuskript, utan – som sagt – utgången ska vara oviss. Ovissheten är dessutom en betydande del av underhållningsvärdet.

Det här inledande resonemanget visar (möjligen) på de filosofiska och teoretiska problem man kan räkna med att möta, när man försöker ringa in det som ibland kallas för "idrottens själ". Försöken att definiera idrotten riskerar alltid att misslyckas. Men för att försöka skilja idrott från annan verksamhet kan det ändå finnas behov att göra avgränsningar. Och sådana försök har också gjorts. Här följer nu några sådana exempel.

Idrott och sport: konst och krig

1950 myntade filosofen Johan Huizinga begreppet *Homo Ludens*, "den lekande människan".¹⁸ Han hävdar bland annat att idrott är källan till de flesta av våra kulturella yttringar, alltifrån konst till krig, och han ställer även upp en definition, där idrott är att se som en frivillig aktivitet som går utanför det vanliga livet och är förbundet med materiella intressen som inte nödvändigtvis har med idrotten som sådan att göra. Filosofen Kathleen Pearson definierar syftet med idrottstävlingar eller spel som ett sätt att testa skickligheten hos individer, eller grupper av individer, mot

andra individers, eller grupper av individers, atletiska skicklighet.¹⁹ En liknande definition formulerar Warren Fraleigh, som skriver att idrotts-tävlingar är regelstyrda verksamheter där två eller flera deltagare kommit överens om att möta varandra i syfte att förbättra varandras prestationer i ett och samma test; i testet ingår bland annat att man flyttar kroppen i tid och rum genom utvecklad motorisk skicklighet, fysiologisk uthållighet och socialt accepterade taktiker och strategier.²⁰ Etnologen Bo G. Nilsson formulerar en något mer poetisk definition, när han beskriver idrotten som "en hyllning till människans förmåga att övervinna hinder och konfrontera svårigheter, det må vara att klara att tillryggalägga en distans på en viss tid, att hitta rätt i okänd terräng, anpassa sig till naturens krafter eller att lägga en motståndare på rygg."²¹

Filosofen James W. Keating närmar sig "idrottens själ" genom att granska ordens innebörder. Ordet "atlet", skriver Keating, kommer från grekiskans "athlein" som betyder "att tävla för ett pris" eller substantivet "athlos" som betyder "tävling". Historiskt, fortsätter han, har olika begrepp betytt olika saker. Keating gör här en åtskillnad mellan engelskans "sports" och "athletics".²² Liknande kan sägas om distinktionen mellan "idrott" och "sport".

Återigen: finns det någon tillräckligt bra definition?

I sin artikel "The Elements of Sport" från 1973, gör filosofen Bernard Suits ett försök att kategorisera och därmed fånga in idrottens "sanna" natur. Suits menar att det finns fyra element som kännetecknar idrott och sport: (1) en målinriktad aktivitet som involverar fria val; dessutom erbjuder den (2) medel för att uppnå dessa mål; idrott eller sport är också en (3) regelstyrd praktik. Dessa tre element inlemmas sedan i att deltagarna har en (4) *spelattityd* till idrotten, sporten eller spelet som sådant.²³ Sett till dessa fyra element lägger sedan Suits till fyra kompletterande villkor, nämligen att det handlar om (a) ett spel som inkluderar skicklighet, (b) det är ett fysiskt spel, (c) det är en aktivitet som engagerar fler än dem som deltar i spelet, och (d) det är ett spel som uppnått status av att vara en institution i samhället.²⁴

Dessa förhållandevis tekniska försök att definiera idrott möter emellertid tydliga avgränsningsproblem. Det är utan tvekan en delikat filosofisk uppgift att göra sådana försök. Och det har till och med ifrågasatts på sina håll, om det alls är värt mödan att försöka konstruera den typen av definitioner. En som ifrågasatt detta är Graham McFee.

McFee menar att projektet att försöka definiera idrott inte bara är hopplöst, utan dessutom onödigt.²⁵ För vad är nyttan av att konstruera definitioner i detta avseende? Varför kan vi inte låta oss nöja med att konstatera att gränserna många gånger är flytande?

Idrott är, en gång för alla, inte någonting statistiskt. Det som idag definieras som idrott var inte idrott en gång i tiden. Och tvärtom. Här kan man åter påminnas om exemplet med de "kulturgrenar" som ansågs vara en sport 1912, men som idag troligen inte skulle ges olympisk status. Eller, för den delen, exemplet schack som definieras som en sport i Kuba men inte i den övriga idrottsvärlden. Att sedan se idrott som ett kulturfenomen gör knappast saken lättare. Kulturer är, som sagt, inte statistiska. I det här ljuset framstår varje försök att definiera begreppen idrott och sport mest som fåfängt. I själva verket möter idrottsfilosofier problem som liknar dem konstfilosofier ofta möter. Parallellen, menar jag, är relevant.

Många konstfilosofier har sedan länge försökt besvara frågan: vad är konst? På samma sätt har idrottsfilosofier försökt besvara frågan: vad är idrott (och sport)? Det finns ett problem inbyggt i själva frågan, nämligen i antagandet om att det skulle existera *essentiella* villkor, helt oberoende av andra faktorer, som en gång för alla skulle kunna definiera vad konst respektive idrott egentligen är.

När exempelvis konstverk ifrågasätts som varande konst, eller när sporter ifrågasätts som varande sporter, antyds att konst och sport är fenomen som bär på essentiella villkor. Tänk om det inte finns några sådana villkor. Skulle det spela någon roll?

Den här typen av frågeställningar behöver såklart inte begränsas enbart till konst eller idrott. Samma frågor ställs ibland när det handlar om musik, teater och film.

Jag tror dock att det inte är en orimlig tanke, att (försöken) till utdefiniering av viss konst främst är uttryck för ogillande av det specifika konstverket. Och – på samma sätt: om man ogillar en viss sport, är det bara alltför lätt att inte definiera sporten som en "riktig" sport. För att återanvända ett tidigare exempel: är datorspelet counterstrike en sport? Är det en "riktig" sport? Många skulle säkert svara nej. Men vad är det då som säger att de som utdefinierar den sporten inte bara är hopplöst konservativa? Visserligen, skulle man nu kunna argumentera, uppfyller inte datorspel villkoret om fysisk ansträngning – men varför ska det, å andra sidan, vara ett nödvändigt villkor för att något ska kallas en sport?

Emellanåt har det funnits röster som önskat utdefiniera boxning eller ultimate fighting som sporter, även om dessa uppenbarligen uppfyller villkoret om fysisk aktivitet. Men de som inte gärna ser dessa sporter som "riktiga", skulle kanske hävda att dessa "sporter" främst syftar till att med våld betvinga sina motståndare. Sådana uppfattningar är emellertid problematiska. Man tycks anta att riktig sport ska vara på ett visst sätt, och om inte sporten ifråga uppfyller dessa (moraliska) krav så bör de inte heller kallas för sport.

För att fortsätta jämförelsen med hur konstteoretiker har närmat sig frågan om vad konst är, kan man säga att det finns uppfattningar som man skulle kunna benämna som pragmatiska i sammanhanget.

Ett sådant exempel kan man hämta från den amerikanske konstfilosofen George Dickie. Dickie har som svar på frågan argumenterat för att konst, det är vad "konstvärlden" bestämmer som konst. Konstvärlden Dickie talar om befolkas av alla som på något sätt möter konstverk och det är en dynamisk social institution som befolkas av konstnärer, konstteoretiker, konstkritiker, konstnärliga institutioner, gallerister, publik, och så vidare.

Det finns, kan man tycka, något sympatiskt och demokratiskt över detta argument. Men det finns åtminstone två stora problem med denna uppfattning. Ett problem är att konstvärlden består av medlemmar som redan har getts en viss status bara av att tillhöra konstvärlden – och det är konstvärlden som "bestämmer" vilka som ska erkännas som medlemmar. Ett annat problem är att argumentet är cirkulärt! Frågan om vad konst är besvaras egentligen inte, utan istället tvingas man lita till vad konstvärlden anser vara ett konstverk. Samtidigt har Dickies förslag flera fördelar. Genom att låta konstvärlden bestämma vad konst är, undgår man problemet med att definiera konst utifrån värderingar och preferenser om vad konst är i essentiell mening; dessutom definieras inte konsten utifrån personers subjektiva smak. "Dålig" eller "ful" konst kan fortfarande betraktas som konst.²⁶

Skulle man kunna tillämpa George Dickies konstteori på idrott? Jag tror det är möjligt. Det skulle innebära att idrott och sport definieras som aktiviteter som "idrotts- och sportvärlden" definierar som idrott och sport. Och till denna "värld" skulle i sådana fall räknas atleter, sportjournalister, publik, idrottsteoretiker, etcetera. Den kanske rimligaste slutsatsen att dra från dessa resonemang, är att man nog gör klokt i att förhålla sig ödmjuk i denna fråga. Ett cirkulärt definitionsförslag innebär dock inte att idrotten och sporten skulle sakna logik och struktur. För sådant finns, oavsett om det handlar om sporter som upphöjts till "riktig" sport eller sporter som officiellt inte erkänns som "riktiga". Jag tänkte därför rikta strålkastarljuset mot idrottens och sportens logik, och fråga mig vad det är som *konstituerar* en idrott.

Idrott och sport: regelstyrda praktiker

Hur blir en sport en sport? Man kan, till att börja med, konstatera att olika sporter har olika regler för hur sporten ska genomföras. Men hur ska man filosofiskt se på detta? Det finns en *kantiansk*²⁷ distinktion som är tillämpbar i det här sammanhanget, den som löper mellan *konstitutiva regler* och *regulativa regler*.

En konstitutiv regel *definierar* ett visst handlingssätt. En regulativ regel däremot, *reglerar* just ett handlingssätt eller en aktivitet, oberoende av om det funnits regler tidigare eller inte.²⁸

Filosofen Sigmund Loland refererar till denna kantianska distinktion i sin undersökning av sportens logik.²⁹ Han hänvisar också till en annan filosof, John Searle, som i sin bok *Speech Acts* från 1969, exemplifierar den kantianska distinktionen med fotboll och schack. Bland annat skriver Searle, att regler i fotboll och schack inte endast är till för att reglera själva spelet – utan reglerna skapar även själva möjligheten att spela det spel man avser att spela!

Jag kommer nu att utveckla detta resonemang.

Konstitutiva regler

Konstitutiva regler stipulerar sportens mål och medel, exempelvis genom föreskrifter som bestämmer hur dessa mål är tänkta att uppfyllas, skriver bland annat Sigmund Loland.³⁰ Om man inte följer dessa bestämda regler för hur spelet är tänkt att spelas, spelar man inte heller spelet. Ta en sport som fotboll som exempel. En fotbollsmatch definieras, till att börja med, av sina regler. Spelet går ut på att det lag som gör flest mål i match mot ett annat lag, bestämmer vem som vinner matchen. För att ett mål ska räknas måste hela bollen ha passerat mållinjen, och den måste ha sparkats eller nickats in; man får inte använda armar eller händer; inte heller ska det räknas som mål om det kommit från en offsideposition (förutsatt att domarna upptäckt detta och blåst av spelet). Men anta nu att en spelare under en match tar upp bollen med händerna. Uppenbarligen gör spelaren sig skyldig till ett regelbrott. Men innebär det att spelaren slutat att spela fotboll?

Ponera till exempel att spelaren inte bara plockar upp bollen med händerna, utan dessutom tar den under armen och börjar springa med den mot målet. Sett utifrån skulle man kanske säga att spelaren ”missuppfattat” spelet och istället tror sig spela rugby. Men eftersom det är en fotbollsmatch som spelas, så är det inte säkert att spelaren börjat spela rugby; man skulle kunna hävda att det alltså handlar om fotboll, men att den

enskilde spelaren bryter mot fotbollens regler – och följaktligen kommer domaren att blåsa av spelet och döma frispark för motståndarlaget. För: om fotboll är det spel som är tänkt att spelas, så är det något alla som deltar i spelet bör vara medvetna om (och dessutom frivilligt ha accepterat). Det står dem fritt att avstå från att spela fotboll, om det skulle önska spela något annat spel eller inte spela något alls. På liknande sätt står det dem fritt att helt välja bort fotboll med dess officiellt erkända regler – och istället skapa egna regelverk för hur spelet ska spelas. Men det är i sådana fall troligt, för att inte säga nödvändigt, att ”den nya” sporten kommer att kallas något annat än just fotboll.

Det tillhör sällsyntheterna att spelare bryter mot de konstitutiva reglerna i sådan grad att sporten som spelas inte är att känna igen. Däremot är det desto vanligare att fotbollsspelare ”spelar handboll”, det vill säga avsiktligt eller oavsiktligt bryter en bollbana med handen eller armen. Den uppmärksamme domaren blåser då av spelet och utdelar (möjligen) en varning.

Varje sport har sina egna konstitutiva regler som bestämmer och definierar vad det är för sport. Detta innebär naturligtvis inte att ”konstitutionen” är fastlagd för alltid. Idrott och sport är sociala konstruktioner, och därför finns det möjlighet att förändra regelverken. Och så har också gjorts i flera sporter. Regler tillkommer, medan andra försvinner, utan att sporten som sådan övergår till att bli en annan sport. Dock är det såklart en delikat uppgift att definiera var denna gräns exakt går.

Regulativa regler

Som jag inledningsvis nämnde finns det skillnader mellan konstitutiva regler och regulativa. Enligt den kantianska definitionen kan regulativa regler existera oberoende av om det funnits regler tidigare. Regulativa regler inom idrotten handlar i så måtto om sådant som just reglerar själva aktiviteten.

Våra liv styrs i hög grad av normer i någon form. Exempelvis förväntas vi följa en viss uppsättning normer för hur man bör bete sig gentemot varandra. Men det kan även handla om till det yttre mer banala saker, som hur vi klär oss och vad vi äter och dricker och när vi gör det, och så vidare.³¹ De regulativa reglerna är med andra ord inte oviktiga. Tvärtom.

I idrottssammanhang kan det handla om att *specificera* innehållet i tävlingar. För om nu de konstitutiva reglerna bestämmer strukturerna för en viss tävling, så säger sådana regler inget om hur innehållet sedan bör se ut. För att låna exempel från Loland, kan regulativa regler exempelvis handla om bollars vikt eller storleken på tävlingsbanor.³²

Om man återigen tar fotboll som exempel, finns det regler för hur länge varje match ska vara (90 minuter) och hur stor spelplanen ska vara (45-65 meter på breddsidan och 90-110 meter på långsidan). Dessa regler ger förutsättningarna för själva spelet. På så vis kan man säga att de regulativa reglerna är en undergrupp till de konstitutiva reglerna.

Men skillnaden mellan de olika regeltyperna kan tydliggöras än mer.

En fotbollsmatch står och faller inte med bollens vikt; man kan välja att använda olika typer av bollstorlekar och detta sker också. Barn och ungdomar spelar med bollar som är mindre i storlek jämfört med de bollar vuxna spelar med. Men reglerna för hur spelet ska spelas är desamma oavsett om det handlar om barn eller vuxna. Det vill säga: de konstitutiva reglerna är desamma, men de regulativa reglerna är det inte.

Detta betyder som sagt inte att de regulativa reglerna skulle vara utan betydelse. I själva verket kan de regulativa reglerna radikalt påverka hur en tävling kommer att gestalta sig. Exempelvis kan man föreställa sig att olika storlekar på bollen i förslagsvis fotboll påverkar vad det blir för slags spel på planen. Storleken på bollar gynnar respektive missgynnar olika "spelarter".

De konstitutiva reglerna och de regulativa reglerna kan emellertid överlappa varandra på vissa punkter. Jag ska nu ge ett sådant exempel.

En vanlig fotbollsmatch ska enligt det officiella regelsystemet spelas med elvamannalag. Till det finns tydliga regler om hur stor planen ska vara, hur stora målen ska vara, hur stor bollen ska vara, och så vidare. Anta nu att det parallellt med en sådan fotbollsmatch pågår en annan fotbollsmatch i den närbelägna parken. I den matchen förekommer emellertid inga elvamannalag, utan kanske endast två tremannalag. Spelplanen är inte heller lika stor som i den förstnämnda matchen, och målen är markerade med utplacerade ölfaskor. I båda fallen spelas det fotboll, olikheterna till trots. Till exempel tillåter inte reglerna att man använder händer och armar i något av spelen.

Anta nu att en spelare bryter mot de konstitutiva reglerna, till exempel genom att ta bollen med händerna. Spelaren begår alltså ett regelbrott. Innebär detta att spelaren upphört att spela spelet? Om man enbart hade följt spelets konstitutiva regler så skulle det vara följden, eftersom spelaren i detta exempel hade brutit mot en av de regler som *definierar* vad det är för ett spel som spelas. En spelare som brutit mot reglerna skulle med andra ord inte längre betraktas som deltagare av spelet. I de flesta sporter ses en spelare som bryter mot reglerna ändå som deltagare, och det beroende på de regulativa reglerna. Visserligen kommer spelaren att bli bestraffad (givet att domaren upptäcker regelbrottet), men som sagt ändå ses som en spelare. Om spelaren som begått regelbrottet inte hade betraktats som deltagare, så skulle man heller inte kunna bestraffa spela-

ren, eller avkräva spelaren ansvar för sina handlingar i spelet. Exempelvis: om en fotbollsspelare som bryter en bollbana med armen eller handen inte hade setts som spelare, eftersom hon eller han gjort sig skyldig till ett regelbrott, så skulle spelaren inte ha kunnat varnas för sitt tilltag eftersom spelaren inte längre varit en spelare när domaren blåst av för regelbrottet. På ett abstrakt plan skulle man kanske kunna hävda att spelaren kanske slutat spela fotboll och istället övergått till att spela handboll där det är tillåtet att hindra en bollbana med armen eller handen, och då hade man fått döma efter handbollsportens regler och inte fotbollsportens. Denna absurda konsekvens hade lett till sportsligt kaos. Därför är det rimligt att hävda att en spelare som begår regelbrott fortfarande bör erkännas som spelare.

Så här långt har jag alltså uppehållit mig vid de ”kantianska” regeltyperna. Men det finns möjligen fler regeltyper att ta hänsyn till.

Bernard Suits menar att det finns ytterligare en kategori regler: ”skicklighetsregler” (”rules of skill”).³³ Suits hävdar dessutom att det finns två former av sport att ta hänsyn till här: (a) *atletiska prestationer* och (b) *atletiska spel*. Till den första kategorin räknar han gymnastik, simhopp och freestyle. Till den andra kategorin räknar han exempelvis fotboll, basketboll och baseboll.³⁴ Utifrån denna distinktion definierar han sedan atletiska prestationer som perfektionistiska praktiker vägledda och formade av ideal för hur ett visst utförande bör se ut, medan sporterna i den andra kategorin styrs av konstitutiva regler. Suits argumenterar även för att det i idrottens regelsystem finns utrymme för det han kallar ”skicklighetsregler” (”rules of skill”).

Dessa utgör en viktig del av idrotten. Uppsättningen ”skicklighetsregler” är, enligt Suits definition, knutna till tekniska och taktiska förmågor som på bästa sätt bestämmer en atlets prestation.³⁵ Exempel på detta är – för att återigen låna exempel från Loland – att tennisspelare får rådet att hålla ögonen på bollen och att simmare som simmar frisim får rådet att hålla armbågarna högt.³⁶ Den här typen av regler, säger Loland, är emellertid inte konstitutiva regler eftersom sporterna som praktiseras i exemplet (tennis och simning) kan praktiseras även utan kunskap eller skicklighet i hur man bäst genomför en idrottsprestation.³⁷ Man kan helt enkelt hitta exempel på atleter som genomför svaga prestationer, men ändå följer den bestämda sportens regelverk.³⁸

Så här långt har jag uppehållit mig vid tävlingsidrottens strukturer och logik. Men som påpekats är idrott och sport inte intressant endast utifrån idrottens regelverk. Det finns aktörer som inom ramen för strukturerna påverkar orienteringen av idrottens utveckling. Regelverken är naturligtvis en del av idrottskulturen, men så är också ”störningarna” av eller brotten mot reglerna. Regelbrott innebär emellertid inte att man upphört att

spela spelet. Det rör sig fortfarande om tävlingsidrott. Dessa frågor finns det anledning att återkomma till.

Atleterna i en tävling förväntas följa sportens regler. Vanligtvis beivras regelöverträdelser. Domarnas och funktionärernas makt över hur spelet förlöper kan därför inte underskattas.

Domarnas roll

Det är domarna som ska se till att reglerna följs. Ytterst är det alltså domaren som står som garant för att spelet spelas inom de ramar som de konstituerande och regulativa reglerna medger. Domarna är övervakare och beslutsfattare, och kan därför också avgöra tävlingar. En domare är emellertid också en produkt av en speciell idrottskultur. Detta faktum ska givetvis inte nonchaleras. För även om en idrott konstitueras av dess regelverk, så finns vanligtvis också öppningar för att tolka en situation på olika sätt. Ta som exempel en landskamp i fotboll. Laget från landet A är vana vid att "spela hårt", kanske på gränsen till "brutalt". Domarna i det landet har med andra ord en hög toleransnivå för ett sådant spel. Lag B från landet B är inte vana vid det. Däremot finns det i det landet en stor acceptans för så kallade filmningar. Domaren som dömer matchen mellan A och B kommer från ett tredje land, C. I landet C finns det en låg toleransnivå mot såväl tufft spel som filmningar. Finns det en medelväg för domaren att gå i detta fall? Utan tvekan kan man hävda att domaren bör vara kulturellt "inläst" på de fotbollskulturer som ska möta varandra. För att kampen ska bli "ärlig" krävs en kulturell lyhördhet. Risken finns annars att domaren kommer att "blåsa sönder" matchen, och kanske även avgöra den, och därmed bidra till att skapa en match som inte är ett test på respektive lags skicklighet. I själva verket finns det anledning för domaren att inte alltid följa det formella regelverket alltför strikt, eftersom det skulle kunna göra tävlingen eller matchen mindre intressant än den annars skulle vara.³⁹

Låt oss nu stanna upp ett ögonblick, och spetsa till diskussionen genom att ta exempel på en specifik händelse i matchen.

Anta att matchen slutar 1-0 till B. Segermålet görs på en straffspark. Tevebilderna visar emellertid med tydlighet att B:s anfallsspelare filmade sig till straffen. Domaren ser inte händelsen som en filmning utan anser att det var en solklar nerdragning av spelaren. Eftersom domarna i fotboll (ännu) inte har tillgång till tevebilder, så är det naturligtvis rimligt – givet dessa omständigheter – att hävda att domslutet är korrekt. Vi har ju accepterat att domaren är den som dömer matchen. Kanske upplever vi domslutet som orättvist. Kanske anser vi att det inte borde ha varit straff-

spark. Ändå kan man hävda att det var korrekt dömt, utifrån omständigheterna.

Filosofen Nicholas Dixon formulerar i detta sammanhang tre argument för tesen att det inte alltid är det lag som vinner en match som förtjänar att vinna den, eller ens är den rättmätiga vinnaren. Och detta trots att reglerna efterföljts.

- 1) *Processen* kan visserligen vara korrekt men att *utfallet* var orättvist.⁴⁰ Domaren följde de regler som finns för fotboll. I detta skiljer sig inte domslut från domar i allmänhet. *Processen* som leder fram till en dom som friar exempelvis poliser som anklagats för misshandel av demonstranter, kan vara korrekt även om utfallet mycket väl kan uppfattas som orättfärdigt.
- 2) Ibland heter det att bra lag bör kunna övervinna felaktiga domslut. Det kan förvisso ligga något i det. Men detta är ingen invändning mot tesen att det ibland är det sämre laget som faktiskt vinner en match, just på grund av domarens misstag. Och ett lag som vinner tack vare ett felaktigt domslut har inte förtjänat sin vinst.
- 3) Det lag som vunnit på grund av en domarmiss har egentligen inte alls har vunnit, sett till idén med tävlingen som sådan. Och finns det regler som tillåter att ett lag vinner på grund av felaktiga domslut, så är det heller ingen rättfärdig regel.⁴¹ Och, kan man tillägga, om regeln inte är rättfärdig finns det heller ingen anledning att lyda den.

Detta sistnämnda argument skiljer sig emellertid delvis från de två första, i det att argumentet angriper själva de grundläggande regelverken för hur man definierar den specifika sporten och inte så mycket hur domaren dömer inom de föreskrivna regelverken. Domarna kan på så vis komma att – på ett genomgripande sätt – påverka såväl processen som utfallet i en tävling. Det är även ett exempel på att tävlingsidrott är beroende av den kultur den bebor.

Bokens syfte och struktur

Det här är en introduktionsbok i idrottsfilosofi. Mitt syfte är tvådelat: dels att genomföra en inventering av den i huvudsak internationella idrottsfilosofiska debatten och dels att placera in diskussionen i en svensk idrottskontext, en kontext i hög grad präglad av en folkhemsideologiserad

idealism. Min egen roll som ciceron är givetvis präglad av det subjektiva urval jag gjort av de i mitt tycke (just nu) mest relevanta idrottsfilosofiska frågorna. Någon annan hade (kanske) valt att göra ett annat urval, lyft fram andra aspekter och argument att fördjupa sig i.

Den grundläggande hållningen för denna bok är dessutom ”idrottskritisk”, i bemärkelsen att många av de argument som här kommer att presenteras är argument riktade mot den officiella hållningen i idrottsvärlden. En annan grundläggande hållning är att jag kommer att följa den så kallade välvillighetsprincipen, som säger att man bör ta andras argument på lika stort allvar som vore de ens egna argument.

Strukturen för boken är som följer. *Kapitel 2* och *3* kommer att behandla de sociala, politiska och ideologiska aspekterna inom den rådande idrottskulturen ur skilda perspektiv. *Kapitel 4* och *5* kommer att ägnas åt fördjupning av begrepp som rättvisa, jämlikhet och fair play. *Kapitel 6* och *7* kommer att ägnas åt kön/genus-frågan och jämställdheten. *Kapitel 8* och *9*, slutligen, kommer att ägnas åt dopningsfrågan och idrottens teknologier. Och åt idrottens eventuella ”död” och framtid.